

Ερωτήματα και απαντήσεις γύρω από τις επιλογές των νέων Προγραμμάτων Σπουδών

- **Ποια ήταν η αφετηρία του ΝΠΣ στο ΜτΘ ;**

Η αποδοχή της άποψης ότι **τα ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ δεν είναι θρησκεία αλλά διδασκαλία της θρησκείας, δηλαδή εκπαίδευση**. Και ως θρησκευτική εκπαίδευση, όσο κι αν βασικός της κορμός είναι η Θεολογία, χρειάζεται να συνδιαλλάσσεται και να συνομιλεί με πολλές επιστημονικές περιοχές: Παιδαγωγική και Διδακτική, Φιλοσοφία, Θεωρία της Εκπαίδευσης, Εξελικτική Ψυχολογία, Κοινωνιολογία του σχολείου και της τάξης, Ιστορία, Θρησκευολογία, Ιστορία του πολιτισμού κ.ά. Είναι αυτή η συνομιλία που μας επιτρέπει να παίρνουμε ασφαλείς αποφάσεις γύρω από το πώς να διδάσκουμε με νόημα και αποτελεσματικά τη θρησκεία.

- **Ποιο ήταν το ελληνικό αίτημα για το ΜτΘ;**

Δημιουργία ενός μοντέλου μαθήματος στο οποίο να αποτυπώνεται η ιδιαίτερη συνθήκη της ελληνικής κοινωνίας και είναι: α) κοινό για όλους τους μαθητές του σχολείου ανεξάρτητα από τη θρησκευτική τους ταυτότητα, β) συμμορφούμενο προς τις διεθνείς συμβάσεις και κανόνες και γ) που λαμβάνει υπόψη τη διεθνή εμπειρία και τις σημαντικές εξελίξεις στον χώρο της θρησκευτικής εκπαίδευσης.

- **Γιατί χρειάστηκε να επιλέξουμε νέους τύπους ΠΣ;**

Γιατί χρειαζόμαστε ένα μάθημα παιδείας που να πάψει να ταυτίζεται με τα περιεχόμενα της θεολογικής ύλης. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι τα νέα ΠΣ δεν έχουν περιεχόμενα! Η ποιοτική διαφορά είναι ότι στα προκρινόμενα ΠΣ διακρίνονται και περιγράφονται με σαφήνεια όχι μόνον όλες οι περιοχές και οι διαστάσεις των περιεχομένων, δηλαδή του **ΤΙ** θα μάθουν τα παιδιά, αλλά και οι διαδικασίες μέσω των οποίων αυτό μπορεί να επιτευχθεί. Σε αυτόν τον τύπο ΠΣ, το **ΠΩΣ** «κάνουμε το μάθημα» δεν είναι ένα απλό εργαλείο, αλλά συνιστά το ίδιο μορφωτική αξία. Με τέτοιου είδους ΠΣ ο καθένας (μαθητές, εκπαιδευτικοί, κοινωνία) μπορεί να κατανοήσει και να εξηγήσει **ΓΙΑΤΙ** το ΜτΘ συνιστά απαραίτητη διάσταση της σχολικής εκπαίδευσης.

- **Ποιοι είναι αυτοί οι τύποι ΠΣ;**

Ένα ενιαίο (Δημοτικό – Γυμνάσιο) ΠΣ στην υποχρεωτική, ένα ΠΣ στο Λύκειο. Το πρώτο σχεδιάστηκε στον τύπο ενός **ΠΣ διαδικασίας**, το δεύτερο, του Λυκείου, ως ένα **εννοιοκεντρικό ΠΣ**. Και στα δύο ΠΣ που είναι οργανωμένα πάνω σε μια διαρκώς επιβεβαιούμενη ισορροπία θεωρίας – πράξης, μπορούμε να διακρίνουμε κάποιες κοινές παραδοχές. Ποιες είναι αυτές;

1. **Κοινή θεμελιώδης παιδαγωγική παραδοχή των νέων ΠΣ:**

Υπερβαίνουν τη θεώρηση της γνώσης και της μάθησης ως παροχής και αναπαραγωγής και την αναδεικνύουν ως **οικοδόμησή της** από τους ίδιους τους μαθητές. Μ' αυτόν τον τρόπο όχι μόνο παράγεται μάθηση με νόημα και προοπτική (προσωπική και κοινωνική), αλλά βελτιώνεται η ποιότητα των μαθησιακών εμπειριών στα σχολεία και στις αίθουσες.

2. **Κοινή θρησκευοπαιδαγωγική παραδοχή:**

Η επιδιωκόμενη θρησκευτική μόρφωση των μαθητών χρειάζεται **ναισορροπεί** μεταξύ καλλιέργειας της θρησκευτικής προσωπικής συνείδησης / ταυτότητας και της διαπολιτισμικής επικοινωνίας, της σχέσης του ξένου με το οικείο, της θεολογίας με τη θρησκευολογία, της εσωτερικής προοπτικής (κόσμος των μαθητών) με την εξωτερική (κόσμος των θρησκειών), της ικανότητας να «προσεγγίζει κανείς την ίδια θρησκεία μέσα από τα δικά της μάτια και μέσα από τα μάτια των άλλων».

Κοντολογίς: στα όρια μιας τέτοιας παραδοχής υπερβαίνονται χοντροκομμένοι και εσφαλμένοι εγκλωβισμοί σε διλήμματα όπως «ομολογιακό vs θρησκευιολογικό» (που απηχούν άλλες παραδόσεις και άλλες ανάγκες από τη σχολική ΘΕ).

3. Οικοδόμηση μιας νέας σχέσης Θεολογίας – Θρησκευτικής Εκπαίδευσης:

Ως θεολόγοι γνωρίζουμε ότι η χριστιανική θεολογία αφουγκράζεται τις μεγάλες αλλαγές και τις πολυπλοκότητες της σύγχρονης εποχής, είναι ανοικτή και συναφειακή και ενδιαφέρεται για το κάθε ανθρώπινο πρόσωπο -είτε είναι χριστιανός είτε όχι. Ταυτόχρονα, ωστόσο, ως εκπαιδευτικοί θεολόγοι γνωρίζουμε ότι η ελληνική ΘΕ, λειτουργώντας ως ένας «φτωχός συγγενής» της Θεολογίας δεν κατάφερε πάντα να καλλιεργήσει μια ουσιαστική σχέση μαζί της, να ενσταλάξει αυτή τη θεολογική δυναμική στη σχολική πράξη και να εμπνεύσει μ' αυτήν μαθητές και δασκάλους.

Στα νέα ΠΣ, αποφασίζοντας να ενισχύσουμε μια τέτοια σχέση ΜτΘ – Θεολογίας, αυτό που προτείνεται είναι το να «κάνουμε θεολογία με τα παιδιά» εντός ενός πλαισίου όχι κανονιστικού, αλλά διερευνητικού / ερωτηματικού. Σ' ένα τέτοιο πλαίσιο, οι μαθητές εκπαιδεύονται να ερμηνεύουν τις θρησκευτικές διαστάσεις της ζωής και του πολιτισμού, να διαλέγονται και να συνεργάζονται με τους συμμαθητές τους όποια κι αν είναι η θρησκευτική ή μη δέσμευσή τους, να αποκτούν θρησκευτική μόρφωση. Μ' αυτόν τον τρόπο η Θεολογία μπορεί να συνδέεται με το αίτημα ενός μαθήματος θρησκευτικών που συνιστά «εκπαίδευση για όλους».

4. Διαφορετική οργάνωση των ΠΣ σε σχέση με τα προηγούμενα ΑΠ (που συνιστά και τη θεμελιώδη καινοτομία τους):

- ✓ ΠΣ υποχρεωτικής: πάνω σε **θέματα** και **έννοιες** που α) σχετίζονται με τον κόσμο των μαθητών και τη σύγχρονη κοινωνία, αίτημα διαχρονικό και ισχυρά παιδαγωγικό, καθώς ευνοεί την κατανόηση και την ευαισθητοποίησή τους, β) ευνοούν τη διακλαδική / διαθρησκειακή προσέγγιση των θρησκευτικών ζητημάτων και γ) δημιουργούν ένα corpus γνώσεων απαραίτητων για την υποχρεωτική ΘΕ των μαθητών.
- ✓ ΠΣ Λυκείου: οργανωμένο πάνω σε **έννοιες** που α) έχουν άμεση σχέση με τα όσα ενδιαφέρουν τους μαθητές και διευρύνουν την ευαισθησία τους και την καλλιέργειά τους ως πολιτών του κόσμου, β) δίνουν τη δυνατότητα ανοιγμάτων και διασυνδέσεων τους και με τα άλλα μαθήματα του σχολείου και γ) «πατούν» πάνω σε όσα έχουν προσεγγιστεί σε έναν πρώτο βαθμό στην υποχρεωτική εκπαίδευση.

5. Κοινές στοχεύσεις και των δύο ΠΣ:

- α) ως προς τους μαθητές: ο **θρησκευτικός γραμματισμός** και η **θρησκευτική τους μόρφωση**, με τη συνακόλουθη ανάπτυξη σχετικών κατανοήσεων, δεξιοτήτων, στάσεών τους. Στα ΠΣ δηλαδή καταγράφεται με απόλυτη σαφήνεια τι οφείλει να αποδίδει η θρησκευτική εκπαίδευση των μαθητών.
- β) ως προς τους δασκάλους: η ελευθερία των αποφάσεων τους για την ευέλικτη οργάνωση και προσαρμογή της διδασκαλίας τους στις ανάγκες της τάξης τους, η δυνατότητά τους να δίνουν συνεχώς τεκμηριωμένες και προσωπικές απαντήσεις στο ΤΙ, ΠΩΣ και ΓΙΑΤΙ διδάσκουν θρησκευτικά, η ανάδειξή τους σε εμπνευσμένους ενορχηστρωτές της ομάδας της τάξης τους.
- γ) συνεισφορά του ΜτΘ στη **διαπολιτισμική επικοινωνία και σχέση**, καθώς επιδιώκεται και μια θρησκευτική μάθηση που αλλάζει τη σύλληψη του γενικότερου πλαισίου μέσα στο οποίο θα ζήσουν οι μαθητές της ζωής τους.

6. Κοινή θεώρηση της μαθησιακής διαδικασίας:

Και τα δύο ΠΣ είναι στραμμένα σε μια **ομαδοσυνεργατική διαδικασία της διδασκαλίας** που υλοποιείται με διαλογικές, βιωματικές, διερευνητικές μεθόδους

και τεχνικές. Μ' αυτόν τον τρόπο παράγεται μάθηση με ολιστικό χαρακτήρα και προσωπικό νόημα και η σχολική τάξη λειτουργεί ως κοινότητα μάθησης.

7. Αλληλουχία και συνοχή των περιεχομένων των ΠΣ:

Καθώς πάνω σ' αυτό, διατυπώνονται αρκετές δυσκολίες, έχει νόημα να ξεκαθαρίσουμε τους όρους που διαμορφώνουν τη συνοχή των θεμάτων των ΠΣ.

α) Πρώτος όρος: δεν ξεχνάμε ότι όλο το ΠΣ της υποχρεωτικής –αλλά και του Λυκείου– δομείται πάνω στη **συνομιλία** του κόσμου των μαθητών με ζητήματα της θρησκείας, όπως αυτή αναδεικνύεται σε κάθε ΘΕ. Κι αυτή η συνομιλία έχει **δομή** και **συνέχεια**, την οποία μπορούμε να αναγνωρίσουμε στις βασικές κατευθύνσεις και διήκουσες έννοιες που διατρέχουν από ΘΕ σε ΘΕ κάθε κύκλο και τάξη, αλλά και στον τρόπο με τον οποίο αυτές υπηρετούνται. Οι τίτλοι των ΘΕ εύγλωττα και αποκαλυπτικά, αναδεικνύουν τις μεταβάσεις από θέμα σε θέμα.

- ✓ Στις δύο πρώτες τάξεις του Δημοτικού, καθώς τα παιδιά ακόμη σκέφτονται με εικόνες, καλούνται να ανακαλύψουν όψεις της θρησκείας στον γύρω τους κόσμο και να χαρούν με όσα γνωρίζουν και μοιράζονται. Ξεκινούν δηλαδή ένα ruzzle με μεγάλα χρωματιστά κομμάτια: σύμβολα και ονόματα, μέρες και γιορτές, έθιμα, τόπους και χώρους, συναρπαστικές αφηγήσεις από την ΠΔ και ΚΔ, διηγήσεις για το πρόσωπο του Χριστού και άλλους αγίους, μύθους και αφηγήσεις για ιερά πρόσωπα των δύο μονοθεϊστικών θρησκειών.
- ✓ Στην Ε' και ΣΤ' Δημοτικού, καθώς οι μαθητές σκέφτονται περισσότερο συγκεκριμένα- εκτός από τις βιβλικές αφηγήσεις, ανοίγονται στα γεγονότα των πρώτων βημάτων της εκκλησιαστικής ιστορίας στον κόσμο, συναισθάνονται τη ζωή και τις περιπέτειες προσώπων μέσα από κείμενα, ιστορίες και βίους, μοιράζονται εμπειρίες γύρω από έθιμα και γιορτές, ανακαλύπτουν μνημεία και εικόνες. Τα κομμάτια του ruzzle είναι πια περισσότερα. Στο τέλος του κύκλου επιχειρείται ένα άνοιγμα στον ορίζοντα των Χριστιανών αλλά και των θρησκειών της Ελλάδας και του κόσμου, αναζητώντας την παρουσία τους στη γειτονιά, στην πόλη, στο χωριό τους.
- ✓ Στις δύο πρώτες τάξεις του Γυμνασίου, η προσωπική πορεία των μαθητών συναντιέται με την πορεία της Εκκλησίας μέσα στην ιστορία (το μεγάλο και οι προκλήσεις του, οι επιρροές και οι συναντήσεις, οι αποφάσεις και οι δυσκολίες, οι συγκρούσεις και τα μεγάλα διλήμματα). Στη διάρκεια αυτής της πορείας οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να διατυπώσουν ερωτήματα για τη ζωή τους, τη σχέση τους με τη θρησκεία και την πίστη, να ανακαλύψουν και να αποτιμήσουν τις απαντήσεις της Εκκλησίας σε σχετικά ζητήματα/σταθμούς της πορείας της και μ' αυτόν τον τρόπο να διευρύνουν τα κριτήριά τους για στοχασμό και κριτική θεώρηση της ζωής και των σχέσεών τους.
- ✓ Στη Γ' Γυμνασίου, η ματιά των μαθητών ανοίγει περισσότερο. Συνειδητοποιούν πλέον την παρουσία της θρησκείας στη χώρα μας και στην Ευρώπη, στοχάζονται και κρίνουν τις απαντήσεις των θρησκειών πάνω σε ζητήματα και όψεις της σύγχρονης ζωής, ανακαλύπτουν προοπτικές και ελπίδες που ανοίγουν, γνωρίζουν σπουδαία πρόσωπα που άνοιξαν δρόμους, συναισθάνονται τη σημασία της γνωριμίας και του διαλόγου για τη θέση τους στον κόσμο που ανοίγεται μπροστά τους, καθώς τελειώνουν την υποχρεωτική τους εκπαίδευση.
- ✓ Το άνοιγμα σε όλο τον κόσμο ολοκληρώνεται πλέον στο Λύκειο: Α' Λυκείου: Θρησκεία και σύγχρονος άνθρωπος, Β' Λυκείου: Θρησκεία και κοινωνία, Γ' Λυκείου: Θρησκεία και σύγχρονος κόσμος.

β) Δεύτερος όρος: Τα προτεινόμενα περιεχόμενα των θεμάτων προέρχονται **από όλους τους κλάδους της Θεολογίας**: οι μαθητές δηλαδή έχουν να επεξεργαστούν τα ζητήματά τους χρησιμοποιώντας στοιχεία από τη Βίβλο, την ιστορία, την παράδοση, τη λατρεία, το δόγμα, την ηθική κ.ά. που παρουσιάζονται σε λειτουργική και οργανική αλληλοπεριχώρηση. Ταυτόχρονα δουλεύουν με κείμενα λογοτεχνικά, έργα

τέχνης, έρευνες κ.ά. Αυτό για τη λογική των μαθητών, λειτουργεί περισσότερο συνεκτικά και αποτελεσματικά, καθώς προσλαμβάνουν τη θρησκεία, αφενός σε όλες τις τις διαστάσεις και, αφετέρου, στη σχέση της με τον κόσμο.

- γ) Τρίτος όρος: Χρειάζεται να προσεχθεί ότι από τον β΄ κύκλο (Ε΄ Δημοτικού) έως και τις δύο πρώτες τάξεις του γ΄ κύκλου (Α΄ και Β΄ Γυμνασίου) τα θέματα αναπτύσσονται πάνω σε έναν **ιστορικό καμβά** (από τα χρόνια του Χριστού έως και σήμερα). Μ΄ αυτόν τον τρόπο, τα θέματα και η επεξεργασία τους αποκτούν ιστορικότητα, απομακρύνονται από τη διάσταση της ατομικής/ιδιωτικής εμπειρίας και δεν περιορίζονται σε αποκλειστικά ηθικές προσεγγίσεις. Εννοείται βέβαια ότι η εξέταση των ζητημάτων στο ιστορικό τους πλαίσιο δεν γίνεται απονευρωμένα και χωρίς την ανάδειξη της **πνευματικότητας** που το εμπνυχώνει.

8. Η γνώση «γύρω από τις θρησκείες» σε όλες τις τάξεις και βαθμίδες:

Είναι δεδομένο ότι στα όρια ενός ΜτΘ δεν μπορούμε να παράγουμε πραγματική θρησκευτική μόρφωση χωρίς ανοχή και σεβασμό της θρησκευτικής ετερότητας. Κι αυτός ο σεβασμός δεν μπορεί να καλλιεργηθεί χωρίς ουσιαστική και σταδιακή γνωριμία των μαθητών με διαφορετικές θρησκείες. Δεν μπορούμε να σεβόμαστε κάτι που δεν γνωρίζουμε! Αυτός είναι και ο βασικός λόγος της ύπαρξης «θρησκευολογικής» ύλης από τον πρώτο ακόμη κύκλο. Βέβαια αυτό γίνεται με πολλή προσοχή και σταδιακό άνοιγμα. Πιο συγκεκριμένα:

- ✓ Οι θρησκείες στην υποχρεωτική, δεν παρουσιάζονται ως συστήματα, αλλά περισσότερο ως εμπειρίες προσώπων και ομάδων, με τους μικρούς μαθητές να προσκαλούνται να γνωρίσουν και να συνομιλήσουν μαζί τους. Μ΄ αυτόν τον τρόπο, ο διάλογος και η αποδοχή εγκαθίστανται στον κόσμο των παιδιών ως θεμελιώδεις αξίες του σύγχρονου ανθρώπου.
- ✓ Στο Δημοτικό, όπως ήδη λέχθηκε, κινούμαστε στον μεν α΄ κύκλο γύρω από γιορτές, τόπους, ονόματα, εικόνες, σύμβολα και πρόσωπα, (κυρίως από τις δύο μονοθεϊστικές και πολύ λιγότερο από τις άλλες θρησκείες, στον δε β΄ κύκλο γύρω από πρόσωπα, κανόνες και συνήθειες των πιστών.
- ✓ Στην Α΄ Γ/σίου έχουμε δύο ξεχωριστές ΘΕ για τις θρησκείες, που αποτελούν μια πρώτη ουσιαστική γνωριμία μαζί τους. Κι εδώ δεν κάνουμε συστηματική παρουσίαση των θρησκειών, αλλά προσπαθούμε να δημιουργήσουμε ένα πανόραμα εικόνων, προσώπων, ιστοριών, έργων τέχνης που βοηθάει τα παιδιά να αδράξουν την ατμόσφαιρα και το «χρώμα» της κάθε θρησκείας, να μπουν στη θέση των πιστών της και να θελήσουν να συνομιλήσουν μαζί τους.
- ✓ Στη Β΄ και τη Γ΄ Γυμνασίου, οι μαθητές μπορούν πλέον να «κολυμπήσουν πιο βαθιά» και να γνωρίσουν τις απαντήσεις των θρησκειών πάνω στα μεγάλα ανθρώπινα ζητήματα (άνθρωπος, Θεός, κακό, ελπίδα, έσχατα) όπως τα επεξεργάζονται στις ΘΕ και σε συνομιλία με τον κόσμο τους. Ωστόσο, οι απαντήσεις αυτές των θρησκειών είναι οργανωμένες σε χωριστά ΒΘ στην κάθε ΘΕ.
- ✓ Στο Λύκειο:Κάθε θέμα, σε κάθε ενότητα, εξετάζεται και από την πλευρά των άλλων θρησκειών.

Μιλώντας σχηματικά: Στο Δημοτικό: συνειδητοποίηση της ποικιλίας, στο Γυμνάσιο: θετική στάση απέναντι στην ποικιλία, στο Λύκειο: εμπλοκή στην ποικιλία.

Όπως γίνεται φανερό, προχωράμε προσεκτικά, ενισχύοντας το κοινό και κατανοώντας τις διαφορές, αναδεικνύοντας τα θετικά των θρησκειών και τη σημασία της ειρηνικής συνύπαρξης, χωρίς να θυσιάζεται η ιδιοπροσωπία και χωρίς να παραβλέπονται τα όσα διαφοροποιούν τους ανθρώπους. Δηλαδή, ταυτότητα και αλληλοκατανόηση αλληλοσυμπληρώνονται.

Επιπλέον, δίνουμε την ευκαιρία στους ίδιους τους μαθητές να κρίνουν και να αξιολογήσουν τα αποτελέσματα της δουλειάς τους με τις άλλες θρησκείες (βλ. ΘΕ: Α6, Β5, Γ2).

- **Γιατί ένα τέτοιο ΜτΘ μπορεί να είναι υποχρεωτικό;**

Γιατί όλες οι παραπάνω αλλαγές διευρύνουν το πεδίο του μαθήματος και ευνοούν μια διδακτική δεοντολογία και πρακτική που καταργεί κάθε διάκριση των μαθητών και είναι προσανατολισμένο στην ολιστική ανάπτυξή τους (τα ταλέντα, τις ικανότητες, την ευφυΐα, τις στάσεις κ.ά.)

Ποιος γονιός ή κηδεμόνας δεν θα ήθελε τη συμμετοχή των παιδιών του σε ένα μάθημα που σέβεται τη θρησκευτική και πολιτισμική τους προέλευση, εμπνέει την ηθική και πνευματική τους καλλιέργεια, τα εκπαιδεύει να κατανοούν τις όψεις και τον ρόλο της θρησκείας στην ιστορία και στο σύγχρονο κόσμο, δίνει έμφαση στην ανάπτυξη της συνείδησής τους όχι μόνο ως μελών μιας συγκεκριμένης κουλτούρας και θρησκείας, αλλά ως πολιτών του κόσμου και μελών της παγκόσμιας ανθρώπινης οικογένειας και ενθαρρύνει την αίσθηση ευθύνης των παιδιών για τον εαυτό τους, τους άλλους και όλο τον πλανήτη;

Αυτήν, ωστόσο, τη «γενναιοδωρία» του ΜτΘ θα χρειαστεί να την εξηγήσουμε με επιχειρήματα και αποδείξεις (σε γονείς, σε συναδέλφους στο σχολείο κ.ά.) και να την υπηρετήσουμε με έμπνευση, δέσμευση και ατελείωτη επιμονή.